

ДИДАКТИКА

УДК 378.147

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОФОНОГРАМ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

О.В.Асадчих, Л.Г.Смовженко

Анотація. В статті розглядаються теоретико-практичні аспекти використання відеофонограм у навчанні іноземних мов.

Ключові слова: технічні засоби навчання, відеофонограми, мультимедійні програми.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-практические аспекты использования видеофонограмм в обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: технические средства обучения, видеофонограммы, мультимедийные программы.

Summary. The article deals with the theoretical and practical aspects of video phonograms using in foreign languages teaching.

Key words: technical means of teaching, video phonograms, multimedia programs.

Постановка проблеми. Інтеграція України у європейський та світовий освітній простір зумовлює нове бачення основної мети вивчення іноземних мов у вищих закладах освіти. Дослідники вказують насамперед на зміну статусу навчальної дисципліни «іноземна мова» з точки зору її культурологічної функції, оскільки мова – не тільки джерело комунікативної діяльності, але й засіб пізнання, формування й передачі думки, вираження почуттів, емоційних станів людини, засіб реалізації усіх потреб освіченого народу.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз наукової літератури показав, що основною вадою навчання ІМ завжди була проблема невідповідності змісту навчання у ВНЗ рівню реального використання мовленнєвих одиниць в природному акті комунікації [9, с.40]. Відомо, що формувати комунікативну компетенцію з будь-якої іноземної мови (ІМ), поза межами країни виучуваної мови досить важко. Іntenсифікація навчання ІМ досягається, зокрема, за рахунок спеціальної організації навчального матеріалу, його концентрації та розподілу в часі, специфічних методів та прийомів. Необхідно також зазначити, що успіх при навчанні будь-якого виду мовленнєвої діяльності залежить від раціонального та ефективного використання допоміжних засобів, які утворюють один із найважливіших компонентів при оволодінні ІМ. Доцільність застосування при цьому технічних засобів навчання (ТЗН), одним з яких є саме відеофонограми (ВФГ), у процесі викладання ІМ є актуальною проблемою сучасної системи освіти. Окремі її напрямки розроблено такими науковцями, як Г.В.Рогова, Ю.І.Пассов, М.В.Ляховицький, С.Ю.Ніколаєва, Л.С.Панова та іншими. Г.В.Рогова вважає, що використання ВФГ повинно органічно входити до навчально-виховного процесу, оскільки це дозволить значно інтенсифікувати його. Виходячи з цього, вона зауважує, що реформа освіти має відбитися на матеріально-технічній базі кабінету ІМ, обладнанні його надійними, зручними у використанні аудіовізуальними засобами навчання. Необхідно використовувати все, що може надати сучасний рівень техніки для успішного оволодіння ІМ поза її середовищем [8, с. 68]. Ю.І.Пассов має свою точку зору щодо цієї проблеми. На його думку, усі ТЗН є допоміжними, а тому вони мають лише допомагати в проведенні заняття, а не слугувати його прикрасою або виконувати провідну роль під час навчання іншомовного спілкування. Ю.І.Пассов підкреслює, що вирішувати питання про те, застосовувати чи не застосовувати ТЗН, треба відповідно до мети та завдань конкретного заняття. Крім того, треба знати можливості різноманітних ТЗН та їх комбінацій, а також ті вимоги, яким вони мають відповідати [7, с. 27]. С.Ю.Ніколаєва дотримується думки, що фонограми, діафільми та відеозаписи мають бути присутні не тільки у навчальних лабораторіях ВНЗ, але й у кожній школі у кабінетах ІМ. Сьогодні все більшого застосування набувають комп'ютерні програми, методика викладання яких зараз досить активно розробляється. С.Ю.Ніколаєва вважає, що вони відкривають широкі можливості для удосконалення

процесу навчання ІМ, підвищення його ефективності. Але водночас вона зазначає, що використання будь-яких засобів навчання має обов'язково бути узгодженим з усією системою навчання ІМ. Це означає, що дії студентів при роботі з ТЗН (у нашому випадку з ВФГ) мають бути вмотивованими, вправи повинні створювати зверненість і ситуативність, що є характерним для реального процесу спілкування [6, с. 217].

Мета статті полягає в аналізі теоретико-практичних аспектів використання відеофонограм у навчанні іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. У процесі навчання ІМ можуть дуже ефективно використовуватися аудіовізуальні ТЗН, такі як: ВФГ, мультимедійні програми тощо [6, с.143], оскільки завдяки слухозоровому синтезу вони здатні відтворити всі базові характеристики процесу реальної усної комунікації та забезпечити зорову інформацію, що під час навчання може виконувати найрізноманітніші функції:

- служити опорою для розуміння мовної структури;
- бути сполучною ланкою між значеннєвою і звуковою стороною слова й у такий спосіб полегшувати запам'ятовування;
- проектувати на екран різні ситуації для навчання говорінню;
- виконувати роль зворотного зв'язку у формі ключів;
- служити наочністю під час вивчення певних вербальних і невербальних структур.

Застосування ВФГ доцільно як на етапі формування мовленнєвих навичок, так і на етапі їх удосконалення, адже використання ВФГ на заняттях ІМ стимулює розвиток внутрішнього мовлення як основи мовленнєво-розумової діяльності, взаємопов'язує функціонування механізмів мовленнєвої діяльності, таких як мислення, увага, сприймання, пам'ять, стимулює іншомовну мовленнєву діяльність та створює мотивацію. Відеофільм, як жоден інший допоміжний засіб навчання, дозволяє використовувати емоційно-мотиваційний фактор при засвоєнні ІМ. ВФГ може стати ефективним навчальним матеріалом, який, впливаючи насамперед емоційно на студентів та відповідаючи їхнім інтересам, стане позитивним мотивом-стимулом у навчальному процесі. Головна перевага використання ВФГ полягає у пред'явленні зразків іншомовного мовлення у зв'язному контексті в ситуаціях реального спілкування, коли студенти бачать і чують комунікантів, адже лише ВФГ поєднує у собі лінгвістичний та екстралінгвістичний елементи [4, с. 97].

Встановлено, що ВФГ, а особливо автентична, дає зразкові й незмінні еталони мовних і мовленнєвих, а також, що особливо важливо для опанування ІМ – екстралінгвістичних одиниць, які можна багаторазово відтворювати. Автентичні ВФГ мають великий змістовно-еталонний потенціал для навчання ІМ та дозволяють демонструвати зразки мовленнєвої поведінки носіїв мови, моделюють комунікативні ситуації, в яких студенти мають змогу усвідомлено та вмотивовано реалізувати свої потреби в спілкуванні, дають можливість передачі країнознавчої інформації у вербальному та предметно-образному компонентах, демонструють особливості інтонації та ритму живого ситуативного мовлення у природному темпі [1, с. 69]. Також очевидними перевагами презентації матеріалу через екран є звукозоровий синтез при пред'явленні лексики, широке використання мовної здогадки, адаптивно індивідуальний характер навчання, врахування фонового вокабуляру студента та можливих помилок з їх майбутньою корекцією, а також демонстрація парадигматичних та синтагматичних зв'язків лексичних одиниць. Завдяки пред'явленню інформації одночасно по двох каналах сприймання підвищується кількість асоціативних зв'язків у пам'яті людини, прискорюється засвоєння інформації та переведення нових знань до розряду активних. Мовлення у ВФГ є джерелом іншомовної лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації, спрямовує тих, кого навчають, дає загальну характеристику відеоряду, конкретизує деякі деталі. Слово доповнює зображення, підсилює, деталізує його, керує процесом перегляду ВФГ, але не може замінити або замінити зоровий образ, тому що у мові кіно головна роль належить зоровому ряду, що відображає два кола питань: екстралінгвістичні аспекти (показ місця, середовища, оточення) та паралінгвістичні аспекти (рухи, жести, міміка).

Потрібно зазначити, що зорове сприймання сприяє більш швидкому відображенню матеріалу в пам'яті. При перегляді ВФГ включається спеціальна система візуального сприймання, де частина інформації, хоч і недовгий час, зберігається у вигляді зорового образу. Це дозволяє індивіду повторювати раніше отриману інформацію кумулятивно, не змішуючи її з тією новою, що надходить. Зоровий образ має таку властивість, як «залишковість», він може залишатися перед очима навіть після зникнення із поля зору об'єкта сприймання. Крім того, специфіка ВФГ полягає у тому, що відеотехнології та комп'ютер дають можливість запропонувати студентам мовленнєву ситуацію, в якій вони за допомогою викладача можуть опинитися у ролі активних учасників комунікації [3, с. 272]. Зображення мовця та наявність паралінгвістичної інформації забезпечується наочністю, яка презентується лише у ВФГ. Більше за те, використання ВФГ на заняттях сприяє індивідуалізації

навчання й розвиткові вмотивованості мовної діяльності студентів. До того ж відомо, що студенти поступово звикають до мовлення та міміки викладача та легко його розуміють. Використання ж ВФГ допомагає створити певні додаткові труднощі, скажімо, навести приклади мовлення різних людей. Створення перешкод при іншомовному говорінні диктора сприяє формуванню у студентів так званої «перешкодостійкості» сприйняття, яка просто необхідна в умовах реального спілкування. Прийом уведення перешкод готує студентів до кращого сприйняття мовлення в кінофільмах та телепередачах ІМ. З часом студенти звикають до такого пред'явлення матеріалу і можуть сприймати не лише мовлення викладача, а й розуміти мовлення інших осіб. Однак, слід зазначити, що використання відео на заняттях з практики мовлення має свої позитивні та негативні сторони. З одного боку, відеозапис, у порівнянні з аудіозаписом має більш життєвий характер – студенти бачать, що говорять герої сюжету, їхні міміку й жести, а отже отримують інформацію про контекст ситуації – місце дії, вік учасників тощо. З іншого боку, всі ці фактори відволікають студентів від власне мовлення, і вони можуть захопитися спогляданням зайвих деталей, замість того щоб зосередитися, наприклад, на аудіюванні. Тому студенти перед переглядом ВФГ мають отримати чітко сформульоване завдання, на виконанні якого вони повинні будуть потім зосередитися.

Стосовно форми створення проблемних ситуацій на занятті ІМ, цікавим є дослідження впливу різноманітних комбінацій зображальних засобів на глядачів та їхню мовленнєву активність. При використанні ВФГ на заняттях з практики мовлення розвиваються два види мотивації: самомотивація, коли фільм цікавий сам по собі, і мотивація, яка досягається тим, що студенту буде показано, що він може розуміти ІМ [2, с. 69]. Це приносить задоволення і додає віру у свої сили і бажання до подальшого вдосконалення. Посиленню ефективності використання ВФГ при навчанні ІМ сприяють також технічні можливості ВФГ, які дозволяють зупиняти та багаторазово повторювати дію. Не слід, проте, забувати, що студенти звикли до пасивного перегляду телевізійних програм. Тому, при всіх можливостях ВФГ, центральною фігурою на занятті залишається викладач, який повинен організувати активне сприйняття ВФГ та наступну комунікативну діяльність студентів. Завдяки чіткій організації навчального процесу, раціональному чергуванню різних видів діяльності та керуванню увагою студентів, а також створенню позитивної мотивації навчання й повному залученню студентів до активної діяльності можна досягти стійкої працездатності та запобігти включенню механізмів психіки, які негайно виникають при втраті інтересу та при втомі від одноманітності.

Звернемося до розгляду перерахованих переваг з точки зору психології та методики навчання ІМ. За допомогою динамічної наочності семантизація лексичних одиниць (ЛО) відбувається в потоці дискурсивного висловлювання, в якому виявляється рівень активності ЛО в мовленнєвій діяльності, що залежить від багатства та розвитку системи зв'язків слова у будь-якій ситуації спілкування. Семантизація слів з опорою на статичну наочність, коли мовна одиниця використовується лише з метою називання, не завжди забезпечує повне розкриття значення слова, не сприяє розумінню деяких його зв'язків та активності. За допомогою ВФГ відбувається одночасне знайомство студентів зі звуковим оформленням мовної одиниці й розкриття не тільки її значення, але й змісту. Слід також зазначити, що при слуховому сприйнятті засвоюється 15% інформації, при зоровому – 25%, а при слухозоровому – до 60% [4].

Аналіз психологічної літератури свідчить про те, що рівень психічного розвитку студентів дозволяє ефективно застосовувати ВФГ у навчанні ІМ у ВНЗ [5, с. 138]. Необхідно враховувати, що цей вік характеризується активним розвитком абстрактного мислення. Це означає, що зорові образи та дії з ними мають велике значення для усвідомлення й наступного запам'ятовування матеріалу. На успішність запам'ятовування впливають також такі фактори, як: наявність зорових опор, характер навчальної діяльності, ступінь її складності й активності, її перебіг, емоційне забарвлення та інші. Одна з переваг ВФГ під час ознайомлення з новим мовним матеріалом обумовлена її значним психічним впливом на студентів, оскільки яскраві динамічні образи відеоряду, завдяки емоційному забарвленню, залишають глибокі й тривалі сліди в пам'яті юнаків [5, с. 129]. Використання ВФГ також допомагає розвитку різноманітних сторін психологічної діяльності студентів і, передусім, уваги і пам'яті. Для того, щоб зрозуміти зміст фільму, студентам необхідно докласти певних зусиль. Таким чином, мимовільна увага переходить у довільну, а її інтенсивність має вплив на процес запам'ятовування. Поєднання психічної готовності студентів до сприймання ВФГ з одного боку, і ті переваги, що надає пред'явлення вербального та невербального матеріалу за допомогою ВФГ, з іншого, сприяє кращому сприйманню, правильному розумінню та міцному запам'ятовуванню матеріалу. Під час перегляду в аудиторії виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності.

Таким чином, психологічні особливості впливу ВФГ на студентів, а саме: здатність керувати увагою кожного з них та аудиторією загалом, впливати на обсяг довготривалої пам'яті та тривалість

запам'ятовування, емоційний вплив на юнаків і підсилення мотивації навчання – сприяють інтенсифікації навчального процесу та створюють сприятливі умови для формування мовленнєвої та екстралінгвістичної компетенції студентів. Адже саме синтез слухової та зорової наочності забезпечує лінгвістичну та екстралінгвістичну основи, що є важливими умовами оволодіння іншомовним мовленням.

Загальновідомо, що студенти зі свого боку охоче й з інтересом опановують матеріали, присвячені стосункам жителів країни, мова якої вивчається, які у свою чергу стимулюють образне мислення, впливають на почуття, формують смак, і отже, разом з передачею певної інформації впливають на емоції студента та його образно-художню пам'ять. Кожен японець знає, як вручати й отримувати подарунки (зазвичай подарунок загортають у білий папір і перев'язують паперовим шнурком; отримуючи подарунок, люди дякують і відважують уклони) [8, с.15]. Отже, відомості про певні жести у спілкуванні можна повідомляти у зв'язку з виучуваною темою. ВФГ дає можливість студентам ознайомитись із побутовими та культурними реаліями життя та мовленнєвою поведінкою носіїв виучуваної мови. ВФГ дозволяє багаторазове відтворення ситуації мовлення на плівці, що імітується усіма студентами (в парах або фронтально). Починаючи вживати певні жести, наприклад, студенти вже мають перед собою їх сталий образ, що прискорює набуття автоматизації. За допомогою ВФГ можна також виконувати спеціальні рецептивні вправи, побудовані на впізнаванні певних ЛО, що вивчаються у потоці мовлення. Перед демонстрацією ВФГ викладач звертає увагу на елементи невербального мовлення, що вивчаються, двічі-тричі відтворює цей матеріал, після чого студенти визначають ті зразки мовлення, які є об'єктом аналізу. Для того, щоб натренувати вживання цієї невербальної структури, достатньо невеличкого діалогу між дійовими особами ВФ, в якому певна структура повторюється декілька разів. Після перегляду такого діалогу студентам можна дати завдання відтворити цей діалог або скласти схожий з використанням певних елементів невербального спілкування. У випадку навчання японської мови як іноземної можна підібрати ВФГ для ілюстрації відмінностей у привітанні з другом та незнайомою людиною, показати відеоматеріал з чайною церемонією під час вивчення теми «Їжа», або про те, де і як японці воліють проводити вільний час при ознайомленні з темою «Дозвілля» тощо. Прикладом невербальної моделі комунікативної поведінки може бути так звана «зона комфорту». Оскільки ця відстань між комунікантами для представників різних культур є різною, тому кожен мимоволі намагається триматися звичної для себе відстані. Невідповідність у ступені близькості/віддаленості осіб вже сама по собі може стати джерелом непорозуміння, якщо не навчати цього на уроках ІМ паралельно з ЛО. Велика кількість розбіжностей також існує щодо інтерпретації певних жестів. Не можна ігнорувати і той факт, що інокультура містить своєрідний елемент екзотики. Якщо ми беремо до уваги соціально-культурну обумовленість знакових вербальних та невербальних структур, то для тих, хто вивчає ІМ, неможливе засвоєння цих знаків без певних засобів семантизації (ситуації, контексту, перекладу), і саме тут значну роль відіграє ВФГ. Використання ВФГ на заняттях з ІМ і в поза аудиторний час відкриває унікальні можливості для педагога й учнів у плані оволодіння іншомовною культурою, особливо це стосується формування соціокультурної компетенції як однієї зі складових комунікативної та екстралінгвістичної компетенції загалом. ВФГ поєднує у собі різні аспекти акту мовної взаємодії, містить візуальну інформацію про місце подій, зовнішній вигляд і невербальну поведінку учасників спілкування в конкретній ситуації, обумовлених найчастіше специфікою віку, статі й психологічними особливостями комунікантів [2, с. 70]. Візуальний ряд дозволяє краще зрозуміти й закріпити як фактичну інформацію, так і суто мовні особливості мовлення в конкретному контексті. ВФГ надає практично необмежені можливості для проведення аналізу, побудованого на порівнянні та зіставленні культурних реалій і особливостей поведінки людей у різних ситуаціях міжкультурного спілкування. Спираючись на багаторічний досвід вітчизняних і зарубіжних методистів, можна з упевненістю сказати, що навчання ІМ на основі ознайомлення студентів з культурою народу іншої країни є одним з базових принципів навчання цьому предметові. Завдяки пред'явленню у процесі навчання багатьох компонентів культури, на занятті створюється якісно нова атмосфера, що максимально наближується до реального життя. У свою чергу використання ВФГ при цьому сприяє реалізації найважливішої потреби комунікативної методики – представити процес оволодіння ІМ як досягнення живої іншомовної культури та індивідуалізації навчання. Це сприяє розширенню загального кругозору студентів, що призводить водночас до підвищення інтересу до ІМ і стійкої мотивації навчання.

Висновки. Отже, на основі короткого розгляду потенцій ВФГ можна зробити такі висновки: ВФГ доцільно використовувати на заняттях з ІМ у ВНЗ, адже це сприяє створенню та підтримці стійкого інтересу студентів, покращує мотивацію, спрощує довготривале запам'ятовування матеріалу.

Література

1. Бичкова Н.І. Основи використання відеофонограми та фонограми для навчання іноземних мов. / Н. І. Бичкова. – К. : Віпол, 1999. – Частина I. – 107 с.
2. Бичкова Н.І. Типологія відеофонограм для навчання іншомовного спілкування / Н. І. Бичкова //Методика викладання іноземних мов. – 1992. – Вип.21. – С.68-72.
3. Красавский Н.А. Обучение невербальному типу общения на занятиях иностранного языка. / Н. А. Красавский // Теория и практика построения современных образовательных технологий. Тез. докл. научной конф. – Волгоград, 2002. – С. 272-275.
4. Кузьмичева Т.Н. Технические средства в обучении английскому языку. / Т. Н. Кузьмичеві. – Ленинград: Просвещение, 1978. – 130с.
5. Ляховицкий М.В., Кошман И.М. Технические средства в обучении иностранному языку. – М.: Просвещение, 1981. – 142с.
6. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид.2-е, випр. і перероб. / Колектив авторів під керівництвом С.Ю.Ніколаєвої – К. : Ленвіт, 1999. – 328с.
7. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование: Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. / Е. И. Пас сов.– Липецк, 1998. – С. 10 - 34.
8. Платонова И.Б. Телевидение в процессе обучения иностранным языкам. / И. Б. Платонова. – Минск: Высшая школа, 1980. – 85 с.
9. Яхнюк Т.О. Використання фрагментів художнього відеофільму для навчання студентів мовних спеціальностей соціокультурної англійської лексики: Канд.дис. / Т. О. Яхнюк. – К., 2002. – С.34-69.